

Eberhardt Károly emlékezete*

Valamennyi Eberhardt Károlyt megemlítő forrástól eltérően a Vas megyei, pápoci katolikus plébániahivatal anyakönyvi bejegyzése szerint Eberhard (!) Károly 1825. január 27-én született. Nevében eredetileg nem szerepelt „t” betű, de később *Eberhardt* névalakban vált ismertté. Családjának neve az ó-német Epurhart (erős mint a vadkan) személynévből ered és ősi német dinasztia jelöl, amelynek tagjai a középkorban Württemberg fejedelmei voltak. Felmenői a csallóközi, egykori történelmi Eberhard településen (ma: Malinovo) találták meg első magyarországi otthonukat s nem kizárt, hogy a falu tőlük kapta elnevezését.¹

Eberhardt Károly előbb a pápai bencés gimnáziumban tanult, majd Magyaróvárott végzett négy latin osztályt. Mostoha anyagi körülményei miatt nem tanulhatott tovább, ezért segéd-tanítónak állt Kajáron, utóbb Vaszaron. 1844 januárjában búcsút intett az iskolának és a pozsonyi 2. számú gyalogezred közlegénye lett. Az 1848-as forradalom kitörésekor Eberhardt őrmester néhány társával elhagyta századát és Pesten Klauzál őrnagynál jelentkezett szolgálatra a honvédsereg oldalán. Számos csatában kitüntette magát, különösen a szent-tamási ütközetben, ahol vérző sebe dacára tovább küzdött. 1849 nyarán Guyon Richárd seregében már kapitányi rangot, századosi címet viselt. Az orosz inváziót követően, a temesvári vesztes csata után „Világos árnyékában” Bulgáriába s onnan Törökországba menekült.²

Törökországtól Itáliáig: Garibaldi ezredese

Eberhardt Károly 1850-ben *Abdurrahman aga* néven muzulmánna lett, nehogy a török kormány kiadja a Habsburg-háznak. Keresztülment a vallás által megkövetelt szertartásokon, ezért megtarthatta századosi rangját és egész fizetést kapott. 1851-re olyan szinten sajátította el a török nyelvet, hogy a libanoni felkelők elleni küzdelemben alőrnagyként már irányította a török csapatokat. A következő évben a török kormány engedélyével felajánlotta kardját az Oroszország ellen évtizedek óta önvédelmi harcot folytató cserkeszeknek. Eberhardt Károly jelentős szerepet játszott abban a vállalkozásban, amelynek során Szachum-Kálét, a stratégiai fontosságú tengerparti várost hatalmukba kerítették, leküzdve az ottani orosz ellenállást.³ 1853. október 3-án Törökország hadat üzent Oroszországnak. A kiobbant krími háborúban Eberhardt a damaszkuszi lovasság kötelékében tanúsított önfeláldozó hozzáállásáért megkapta a legmagasabb elismerést, a Medzsid-rendet.

* Ez a tanulmány a celldömölki Kresznerics Ferenc Könyvtár és a helyi honismereti kör által 1994-ben meghirdetett helytörténeti pályázatra készült és II. díjat nyert dolgozat tömörített változata. (Szerk.)

¹ Magyar helységnevé-azonosító szótár. Szerk. *Lelkes György*. Bp. 1992. 122. old.

² *Haczkly Dániel*: Eberhardt Károly. Magyarország és Nagyvilág. 1868 (14. sz.) 157. old.

³ *Szalczser Sándor*: A magyar emigránsok Törökországban 1849-1861. Pécs, 1893. 293. old.

1857-ben Eberhardt Károly a világhírű magyar orientalistát, a *Resid effendi* néven utazó Vámbéry Ármint anyagilag támogatta, első keleti útján kalauzolta, sőt megélhetést is szerzett számára. A tudós 1867-ben írt levelében, tehát kerekén egy évtizeddel az események után így fogalmazott: „Ha hazámnak és a világnak valahára használhatók, az Ön érdeme leendő...”⁴

1859. júliusában – az elsőek egyikeként – Itáliába sietett, hogy az alakulóban lévő magyar légió egyik zászlóaljának vezetését átvegye. A seregszervezéshez fűzött remények azonban szertefoszlottak. Az immár őrnagyi rangban lévő Eberhardtot – több társával együtt – félzsolddal átvette a szárd hadsereg. A várakozási állományba helyezett tisztek évi illetménye Eberhardt esetében 1750 lírát s egy lótarast tett ki.⁵

1860. május 11-én Giuseppe Garibaldi Marsalánál zászlót bontott az olasz szabadsággért: szicíliai expedíciójának 1162 önkéntese, az ún. *Ezrek* között találjuk Eberhardt Károlyt is.⁶ Nemsokára már mint alezredes, dandárparancsnoki tisztséget töltött be. A Garibaldi-sereg 1860-as előrenyomulásának egyik legfényesebb fejezete az októberi voltournói csata, ahol a nápolyiak megkísérelték a felkelők megállítását. Eberhardt alezredes volt az, aki a vesztesre álló ütközet során dandárával visszavette a támadó királyi egységeket és tartotta az állásokat mindaddig, amíg erősítésként néhány újabb zászlóalj megérkezett és sikerült végleg megghiúsítani az ellenség terveit.⁷ Nem kis mértékben Eberhardtnek köszönhető, hogy a nápolyiak visszavonultak és a felkelők október 25-én át tudtak kelni a Voltournón. Később Garibaldi lemondott a politikai vezérszerepéről és harcosai vezető nélkül maradtak. Eberhardt Károly is kénytelen volt levetni a Garibaldi-féle egyenruhát, amit azonban élete végéig megőrzött.⁸

Aspromonte: az olasz Világos

1861 márciusában az egységes olasz parlament Piemontot a hozzácsatolt területekkel egyetemben Olasz Királysággá, II. Viktor Emánuelt pedig királlyá nyilvánította. A népi felkelés gyümölcseit a monarchia sajátította ki. A déli önkéntes olasz sereg feloszlata után Eberhardt felajánlotta szolgálatát a királynak, de az 1861. december 29-én kinevezett ezredes és a Kossuth-család között szoros kapcsolat maradt, amit baráti hangú levelek sora bizonyít. Kossuth Lajos 1862 júliusában nem is titkolta, hogy felkéri Eberhardtot az olaszországi magyar légió főparancsnoki tisztségére. Az ebben az irányban tapogatózó Kossuth Lajos Tódor pozitív válaszlehetőséget észlelt Eberhardt részéről: „... valóságos büszkeséget helyezne ebben s kedvvel fogadná azt el annál inkább mivel erős hite, hogy rendszerével a Légiót meglehetősen rendben tarthatná össze...”⁹ Egészen más véleményen volt azonban Türr István, akiről Kossuth Ferenc 1862. július 24-én kelt levelében megjegyezte: „...a derék Eberhardtnek ellensége.”¹⁰

1862. július 28-án a magyar légió parancsnokává Telkessy József ezredest nevezték ki, aki főleg Türr támogatásának köszönhette a megbízatást. Bár időközben a hatalom lefegyverezte és elszállította a légiót, Kossuth rendkívül zokon vette a döntéshozatalból való mellőzését. Elképzelése zátonyra futott, de Eberhardt iránti megbecsülése, amely a kölcsönös szimpátiára és bizalomra épült, semmit sem változott.

Garibaldi 1862-ben újra fellépett az olasz politikai élet színpadára és önkéntesei élén Róma felszabadítására indult. Eberhardt dandárát elsőként irányították Szicíliába,

⁴ *Exner István*: Kossuth Lajos kapitánya. Pápa, 1989. 8. old.

⁵ *Kossuth Lajos*: Irataim az emigrációból. I. köt. Bp. 1880. 509-511. old.

⁶ *Kunfy Adolf*: Itáliában a magyar légiónál. Bp. 1910. 6. old.

⁷ Magyarország hadtörténete. I. köt. Bp. 1984. 567. old.

⁸ *Exner*: i.m. 12. old.

⁹ *Lukács Lajos*: Magyar politikai emigráció 1849-1867. Bp. 1984. 231. old.

¹⁰ U.o.: Aspromonte és a magyar emigráció 1862-ben. Századok. 1963. 1. sz. 58. old.

ahol Garibaldi önkénteseit toborozta. Mella tábornok felajánlotta, hogy aki – korábbi kapcsolata miatt – nem akar résztvenni a felkelés leverésében, az büntetlenül távozhat a seregtől. Tanárky Gyulának így vallott Eberhardt a kényes helyzetről: „...egy szótul függött jövődöm, mit is 21 évi szorgalmas szolgálatom után semmire tehettem volna, miért is nem szerettem volna a többi politizáló urakat helyembe tenni, és szerettem volna őket látni, hogy mit tettek volna...”¹¹ Eberhardt úgy határozott, hogy felveszi a harcot Garibaldival. Pulszky Ferenc visszaemlékezése további információkkal szolgál a döntés hátteréről, Eberhardtot idézve: „Már kétszer feláldoztam elveimnek biztos állásomat. Lemondtam tisztí rangomról a török hadseregben, hogy az 1859-iki olasz háborúban részt vehessek, s a következő évben felhagytam állásommal az olasz seregben, hogy Garibaldit követhessem. Ezt harmadszor nem tehetem többé: van családom, melyről gondoskodnom kell; az olasz kormány idegen létemre is jól bánt velem mindig; nem is látom át, hogy a jelen esetben a szabadság elve volna kérdésben. Garibaldi követeli a jogot, hogy háborút üzenhessen, ez pedig a király joga; követeli, hogy a nemzet érületét képviseli, pedig ennek nincs más törvényes képviselője, mint a parlament; sőt nem is engedelmeskedik a király proclamációjának.”¹²

Az egzisztenciális okok mellett tehát politikai tényezők is motiválhatták döntését, hiszen Kossuth, aki elvbarátja volt, 1862. augusztus 28-án Lausanne-ban kelt, Garibaldinak címzett nyílt levelében kinyilvánította, hogy „az olasz király és kormány oldalán áll abban a küzdelemben, mely Garibaldi megfélemezésére irányul. A Róma felszabadítására irányuló akciót annál is inkább elveti, mert nem csak Olaszország hazafias királyát támadja, polgárháború felé tartva, de előidézheti azt, hogy háborúba keveredjék a francia császárral, mely háború elkerülhetetlenül Olaszország romlásához vezetne.”¹³

1862. augusztus 29-én Eberhardtnak jutott az a szomorú szerep, hogy az aspromonti fennsík délután három óra tájban egykori vörösingesként sortűzet vezényeljen Garibaldiék ellen. Aspromonte pontot tett a nemzeti egység ügyére: véglegessé vált, hogy a dolgok irányítása a torinói monarchia kezében maradt.

Eberhardt Károlynak természetesen lelkiismereti válságot okozott az ütközet, de sohasem szégyellte vállalt feladatát: „... nem azért, hogy magamat védelmezném, de gyáva az, aki nevemet mocskolni akarja és én mindig elégtételt kívánok tőle. Ami az én elvemet illeti, én soha senkinek sem voltam rabszolgája és soha senkinek személyit sem szolgáltam, hanem az ügyet.”¹⁴ Az ütközet megalapozta Eberhardt katonai karrierjét. Mellére szeptember 30-án odakerült a savoyai commendatore nagykeresztje, amihez évi 800 frankos illetmény társult. Nevét szárnyra kapta a világhír s erről így írt visszaemlékezésében: „1862-ben az aspromonti csata következtében, hol ellenfelemet legyőztem és foglyul ejtettem, nevem világhírűvé lett, úgy, hogy Hannoverből igen magas állású Eberhardtok testvérüknek ösmertek el.”¹⁵

Nápolytól Gecscéig: az olasz királyi tábornok

Eberhardt sokoldalú tapasztalatait remekül kamatoztatta a brigantik elleni felszámoló hadjáratban és gyorsan lépdelt előre a katonai ranglétrán.¹⁶ 1864-ben már tábornokként az anconai dandár parancsnoka. Az immár tekintélyes summát kitevő főtiszt

¹¹ A Kossuth-emigráció szolgálatában. *Tanárky Gyula* naplója. Bp. 1961. 411. old.

¹² *Pulszky Ferenc*: Életem és korom. II. kötet. Bp. 1883. 512-513. old.

¹³ *Exner*: i.m. 15. old.

¹⁴ A Kossuth-emigráció szolgálatában. I. m. 410-411. old.

¹⁵ *Exner*: i.m. 14. old.

¹⁶ *Koltai-Kastner Jenő*: A Kossuth-emigráció Olaszországban. Bp. 1960. 240. old.

illetményből rendszeresen juttatott nemcsak Magyarországon maradt édesanyjának, hanem folyamatosan segítette három testvérét is.

Pályafutásának újabb dicső szakaszát hozta az 1866-os olasz-osztrák háború. Június 24-én „Umbert korona örököszt az osztrák lovasságtól Villafrancánál a négyszeg alakításával életveszélytől menté meg.”¹⁷ A harcok során öt újabb rendjellel gyarapította kitüntetéseinek számszámú sorát.

A magyarországi kiegészítési tárgyalásokat mintegy szentesítő király-koronázás időszakából ránk maradt Kossuthnak egy feljegyzése, amelyben az emigrációsok döntő többségével azonosan gondolkodó Eberhardtot idézi: „...talán úgy mehetek haza, hogy reverzálást ne kellessen adni, mert mindig azt kérdezik, hogy mikor megyek haza, mert már most megvagyom, amit a magyar nemzet akar és oly buták, hogy nem lehet őket kapacitálni, hogy milyen a mi konstitúciónk most (67-ben) és milyen volt 1848-ban.”¹⁸

Az olasz hadseregben Nino Bixio altábornagy nem nézte jó szemmel a sorozatos katonai sikereket arató magyar tábornokot. Eberhardt az áskálódások következtében elszigetelődött: előbb rendelkezési állományba, 1874-től pedig nyugdíjba helyezték. Egyre gyakrabban látogatott haza szeretteihez, majd az 1880-as évek elején végleg hazatért és ifjúkori emlékeinek környékén, a Veszprém megyei Gecsen telepedett le. Idejének jó részét kétkezi munkával, kertészkedéssel töltötte. Eberhardt Károly nem csupán katonai vonatkozásban, hanem az általános műveltséget illetően is magas szintet ért el: talán elég csupán arra utalnunk, hogy németül, franciául, olaszul, törökül, arabul beszélt. Közkedveltségét és népszerűségét bizonyítja, hogy folyamatos és kiterjedt levelezést bonyolított le az emigrációs magyarság vezetőivel. Gecsei otthonába érkeztek a „turini remete” levelei is, amelyek közül tizennégyet tartott számon féltve őrzött kincseiként a tábornok. Kossuth eljuttatta hozzá a Magyar Katonai Érdemrend Keresztjét, amely kezdeményezésére 1863-ban Olaszországban készült a magyar szabadságharcban kitűnt honvédek részére. A 4x4 cm méretű, mintegy 5 gramm súlyú zománcos aranykereszt jelentőségét aláhúzza, hogy a numizmatikai szakirodalom – ezzel együtt – összesen csak hat darab fennmaradásáról tud.¹⁹

1906. december 8-án, 81 éves korában szűnt meg dobogni a sok csatát megért katonának a szíve. Gecse község teljes lakossága, a barátok és bajtársak sokasága vett részt a köztiszteletben álló Eberhardt Károly temetésén.

A Görgei-típusú személyiség

Főhősünk egyetlen, bizonyos szempontból kétségkívül vitatható tetteből a Lukács Lajos névvel fémjelzett magyar történetírás az egész életpályát megkérdőjelezi. A sommás ítéletet idézve: „Ami keserűséggel tölthetett el minden lelkiismeretes embert, hogy abból a súlyos egyéni és társadalmi tragédiából, ami Aspromonténál lejátszódott, akadtak, akik hasznót húztak, karriert kovácsoltak. Így járt el Eberhardt is...”²⁰ E tételből levezetve Eberhardtot gyakorlatilag zsoldostípusúnak tartja. Idézzük fel Eberhardt életének állomásait: vajon egy zsoldos-lelkületű katona elhagyta volna-e a császári sereget a bizonytalan szabadságharci „állásáért”, támogatta volna-e Vámbéry Ármint tudományos útján, magas török tisztí pozícióját feladta volna-e Garibaldi kockázatos kimenetelű felkéréséért? Véleményünk szerint mindez nehezen védelmezhetővé teszi a kategorikus állítás megalapozottságát. Talán nem árt megemlíteni személyiségének értékeléséhez azt, hogy Kossuth Lajos évtizedeken át tisztelte és barátjának tartotta, sőt

¹⁷ *Haczky*: i.m. 158. old.

¹⁸ *Szekfü Gyula*: Az öreg Kossuth. In: Kossuth emlékkönyv. II. köt. Bp. 1952. 351. old.

¹⁹ *Makai Ágnes*: A Kossuth-emigráció arany érdemkeresztjei. Hadtörténeti Közlemények, 1974. 3. sz. 508. old.

²⁰ *Lukács Lajos*: Aspromonte... i.m. 65. old.

– mint láttuk – a kritikus aspromontei időszakban forrásokkal igazolható politikai nézetazonosságuk!

Eberhardt Károly érző szívű ember, de ízig-vérig katona, aki a józan realitások alapján volt képes ítélni. Aspromontéig ennek ellenére elsősorban a szívére hallgatott, de ekkor – történelmileg súlyos pillanatban – elérkezett számára az önmagával való szembenézés ideje is. Eberhardt tulajdonképpen egy Görgei-típusú személyiség, akinek ugyanazt a keserű döntést jelentette Aspromonte, mint Görgeinek Világos.

Németh Tibor

HÍREK

Megalakult a Kárpátaljai Magyar Honismereti Társaság

1995. május 20-án tartotta évi közgyűlését Bátyuban a Kárpátaljai Magyar Néprajzi Társaság. Ez a szervezet 1991-ben alakult, de tevékenysége nem tudott igazán kibontakozni. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy Kárpátalján nincsenek képzett néprajzkutatók. Mégis történt előrelépés a néprajzgyűjtés-, kutatás- és oktatás terén az elmúlt években. Cikkék, tanulmányok, könyvek jelentek meg vidékünk népeletéről, iskoláinkban 1994-ben elkezdődött a népismeret oktatása. A másik hiányosság, hogy a Néprajzi Társaság tevékenységi köréből kimaradt a helytörténet. Ezért a közgyűlés résztvevői úgy döntöttek, hogy kibővítik működési területüket és a szervezet nevét Kárpátaljai Magyar Honismereti Társaságra változtatják. Az új (nevű) szervezet elnöke *Soós Kálmán*, alelnök *Csatáry György*, *Bagu Balázs*, titkár *Gabóda Béla*, pénztáros *Orosz Kálmán*. A társaságnak három szakosztálya lesz: történelmi, néprajzi, természetrajzi.

Bagu Balázs

Németh László A tanügy rendezése című művéről és a Nemzeti Alaptantervről rendezett tanácskozást az „1945” Alapítvány. Előadók voltak: *dr. Mészáros István*, egyetemi tanár, *Németh Ágnes*, egyetemi docens és *Gyapai Gábor*, a Budapesti Evangélikus Gimnázium tanára. A tanácskozást megnyitotta és vezette *dr. Kanyar József*.

A XXXIII. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázat díjkiosztása

A pályázatra összesen 83 dolgozat érkezett, 26 a felnőtt, 57 az ifjúsági kategóriába tartozott. A beérkezett munkákat a bírálóbizottság az alábbiak szerint rangsorolta.

ISTVÁNFFY-DÍJ ÉS PLAKETT: *Béres János* (Edelény), *Petrik Rezső* (Sátoraljaújhely).

ÉLETÚT KATEGÓRIA: *Zsebesi László* (Alsódobsza), *Galuska Imre* (Kesznyéten).

FELNŐTT KATEGÓRIA: I. *Kiss László* (Bartalók). II. *Filkóházi Zoltán* (Múcsony), III. *Dobossy László* (Ózd), *Takács Norbert* (Sátoraljaújhely), *Bánfalvi László* (Ózd).

IFJÚSÁGI KATEGÓRIA: I. *Mizser Viktória* (Sály), II. *Koleszár Zsuzsanna* (Arnót), III. *Tamási Csilla* (Sátoraljaújhely), *Gáti Annamária* (Ózd).

SZAKKÖRÖK: I. *Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskola történelmi szakköre* (Ózd), II. *117. Számú Ipari Szakmunkásképző és Szakközépiskola* (Sátoraljaújhely), III. *Dózsa György úti Általános Iskola* (Kazincbarciaka).

Kerégyártó Mihály